

Yazar(lar) / Author(s)

Dr. Öğr. Üye. Elyesa Koytak
İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Sosyoloji
Bölümü. İstanbul-Türkiye
e-posta: elyesa.koytak@medeniyet.edu.tr
(Sorumlu Yazar/Corresponding author)

Makale Bilgileri/Article Information

Tür-Type: Araştırma makalesi-Research article
Geliş tarihi-Date of submission: 15.08.2024
Kabul tarihi-Date of acceptance: 12.11.2024
Yayın tarihi-Date of publication: 31.05.2025

Hakemlik-Review

Çift Taraflı Kör Dış Hakemlik
Double-Blind External Peer Review

Etik beyan/Ethics statement

Yazar(lar), çalışmanın hazırlanma sürecinde etik ilkelere uyduklarını beyan etmiştir.
The author(s) declared that they complied with ethical principles during the preparation of the study.

Benzerlik taraması- Plagiarism checks

Çıkar çatışması-Conflict of interest

Çıkar çatışması beyan edilmemiştir
No conflict of interest declared

Finansman-Grant Support

Fon, hibe veya destek alınmamıştır
No funding or support was received

Lisans- License

Diplomadan Büroya: Avukatların Eğitim Güzergahları

Öz

Türkiye’de eğitim ve meslek dünyaları büyüme ve tabakalaşma dinamiklerine aynı anda sahne olmaktadır. Bu bağlamda eğitim sisteminin, sosyal kökenden gelen avantaj veya dezavantajları çalışma hayatındaki konumlara ve kariyer örüntülerine tercüme ederek toplumsal eşitsizlikleri yeniden ürettiği yönünde tartışmalar mevcuttur. Bu makale Türkiye’de farklı lise ve üniversite güzergahlarıyla meslek piyasaları arasındaki ilişkiye avukatlık mesleği özelinde odaklanır. Araştırma sorusu, lise ve üniversite türleri arasında süregiden prestij farklılaşmasının, avukatlıkta son yirmi yılda yükselen şirket hukuku elitleri tabakasında nasıl tezahür ettiğidir. Bu soruyu cevaplamak için, şirket hukuku eliti tanımına uyan 585 Türk avukatın lise, üniversite, mesleki deneyim, cinsiyet, işteki konum ve işyeri büyüklüğü bilgileri açık kaynaklardan derlenmiş ve özgün bir veriseti oluşturulmuştur. Yapılan nicel analizler, üst tabaka avukatların lise geçmişlerinin mesleğin genelinden ayrıştığını; ayrıca kendi içinde akademik başarı ile ekonomik sermaye yatırımı şeklinde iki hat içerdiğini göstermiştir. Bununla birlikte avukatların mezun oldukları üniversite türlerinin de liseden gelen prestiji pekiştirdiği tespit edilmiştir. Son olarak, avukatların lise-üniversite güzergahlarının, meslekte son yirmi senede etkili olan kadınlaşma ve gençleşme dinamiklerinin etkisi altında çeşitlendiği; hukuk bürolarında yönetici konumlarda bulunma ihtimalinin halen bu iki değişkene göre farklılık arz ettiği keşfedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Avukatlar, Meslek Sosyolojisi, Mesleki Statü, Lise Eğitimi, Mesleki Tabakalaşma.

From Diploma to Office: The Educational Pathways of Lawyers

Abstract

In Turkey, education and professions are undergoing growth and stratification. It is argued that the education system reproduces social inequalities by translating social background advantages or disadvantages into career patterns. This article examines the link between high school and university pathways and professional markets, focusing on the legal profession. The research question is how the ongoing prestige differentiation between high school and university types is reflected in Turkish corporate law elite that has risen in the last two decades. To explore this, a unique dataset is created from open sources, covering 585 Turkish lawyers classified as corporate law elites. Information on high school, university, professional experience, gender, job position, and workplace size is analyzed. The results show that elite lawyers’ high school backgrounds differ from the general profession, reflecting academic achievement and economic capital investment as two different lines. University type further reinforces the prestige derived from high school. Additionally, the pathways of lawyers have diversified due to the current feminization and youth influx within the profession. However, the chances of holding managerial positions in this professional stratum still depend on these educational variables.

Keywords: Lawyers, Sociology of Professions, Professional Status, High School Education, Professional Stratification

Yazar Katkı Oranları/ Author Contributions

Çalışmanın Tasarımı/Conceiving the Study	Yazar-1 (%100)
Veri Toplama/Data Collection	Yazar-1 (%100)
Veri Analizi/Data Analysis	Yazar-1 (%100)
Makale Yazımı/ Article Writing	Yazar-1 (%100)
Gönderim ve Revizyon/Submission and Revision	Yazar-1 (%100)

Atrf- Citation (APA)

Koytak, E. (2025). Diplomadan büroya: Avukatların eğitim güzergahları. *İctimaiyat*, 9(1), ss. 403-423. DOI: <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1534184>

1. Giriş

Günümüz toplumlarında tabakalaşma ve sosyal hareketliliği şekillendiren iki büyük etkenden biri eğitimse diğeri meslektir. Eğitim sisteminde elde edilen akademik başarı, diploma, unvan ve prestij işgücü piyasalarına girişte avantaj ve fırsatları beraberinde getirirken; bu avantaj ve fırsatların çalışma hayatında mesleki kariyer, kıdem, otorite ve kazançla tercüme edilmesi sosyoekonomik statüyü yükseltir. Eğitim bu anlamda modern toplumlarda, sosyal kökeni görece düşük olan birey ve gruplara, ebeveynlerine göre daha yüksek bir konuma erişme fırsatı sunan; bir diğer ifadeyle maddi kazanç ve itibar anlamında avantajlı mesleklere ve mesleki tabakalara varmayı mümkün kılan bir mekanizma olma iddiasındadır.

Bununla birlikte, eğitim ve tabakalaşma ilişkisine dair sosyoloji literatürü, modern toplumlarda eğitim sisteminin meritokratik olmaktan çok, sosyal kökendeki avantaj ve dezavantajları yeniden üreten; böylelikle toplumsal sınıflar arasındaki sınırları geleceğe taşıyan tarafının baskın olduğuna dikkat çeker (Ball, 2003; Bourdieu ve Passeron, 2014; Collins, 2019; Willis, 2016). Bu literatür içinde bilhassa Pierre Bourdieu'nün araştırmaları etkili olmuştur. Bourdieu 1989 tarihli *Devlet Soyulları* adlı kitabında, Fransa toplumunda eğitimle sosyal konum arasındaki ilişkileri analiz eder (Bourdieu, 2024). Kitabın temel tespiti, Fransa'da köklü ve prestijli olarak bilinen elit liselerin ve üniversitelerin, en üst sosyal sınıflardan öğrencilerini toplumsal yapıda yine en üst mesleki ve idari konumlara hazırladığı yönündedir.

Bu makale, Türkiye'de eğitimle meslek arasındaki devamlılık ilişkilerini belli bir meslek örneğinde; avukatlık özelinde keşfetmeyi amaçlar. Türkiye'de bu zamana kadar gelişen literatür daha çok sosyal kökenin eğitim kariyeri üzerindeki etkisine odaklanmışken bu araştırma, meslek olgusunu analiz birimi edinerek, avukatlıkta üst tabakanın eğitim güzergahlarını incelemektedir. Son yirmi yılda hem demografik açıdan hızla büyüyen hem de öteden beri sosyoekonomik statü kazanma açısından avantaj ve prestijle özdeşleşmiş bir meslek olarak avukatlıkta yeni oluşan şirket hukuku elitleri tabakası bu araştırmada mercek altına alınmıştır. Bu tabakadan 585 avukatın lise, üniversite, mezuniyet tarihi, cinsiyet, mevcut işindeki konumu ve mevcut işyeri büyüklüğü bilgileri açık kaynaklardan derlenmiş ve nicel bir analiz yapılmıştır. Böylelikle, avukatların eğitim güzergahlarıyla meslekî tabakalaşma arasındaki örüntülerin keşfedilmesi hedeflenmiştir.

2. Türkiye'de Eğitim ve Sosyal Hareketlilik

Türkiye'de eğitim alanı toplumsal yapıyla karşılıklı ilişki içindedir. Farklı lise türlerinin hem aldığı öğrencilerin sosyoekonomik düzeyi hem de mezunlarını taşıdığı üniversite ve meslek güzergahları kendi içinde ayrışır. Akademik başarıyla özdeş fen liseleri ve Anadolu liseleri bu ayrışma içinde avantajlı güzergahı oluşturur. Bu iki lise türü de öteden beri üniversiteye giriş sınavlarında daha başarılı ve nitelikli mezunlar vermesiyle bilinir (Aksu, 1990). Fen liseleri başta mühendislik ve tıp olmak üzere muteber ve kazançlı profesyonel mesleklere taşıyan eğitim güzergahı olarak; Anadolu liseleri ise yabancı dil öğretimi sayesinde kamu ve özel sektörde yönetici ve profesyonel konumlara taşıyan prestijli eğitim güzergahı olagelmıştır.

2000 öncesinde görece küçük bir öğrenci grubunu ifade eden bu iki lise türü, 2000'li yıllarda büyüme yaşamıştır (Gür, Çelik ve Coşkun, 2013: 7). 1996'da 1 milyon 800 bin civarında lise öğrencisinin %2'si Anadolu liselerinde, %57'si ise düz liselerde görünmektedir (Akşit, Şen ve Coşkun, 2000). Bugün gelinen noktada ise oranlar tam aksi yöndedir zira 2010'lı yıllarda genel

liseler Anadolu lisesi kategorisine dahil edilmiş; ayrıca kontenjan belirlenmesinde liselerin tam kapasite kullanması yönünde kararlar alınmıştır. Bu da Anadolu liselerinin kendi arasında daha rekabetçi ve tabakalı bir yapı arz etmesine yol açmıştır. Bunun karşı kutbunda ise, 28 Şubat darbesinin etkisi altında 1999'da YÖK'ün katsayı kararıyla meslek liselerinin ve imam-hatip liselerinin önlerinin kesilmesi; 2000'ler boyunca dezavantajlı ve itibarsız liseler olmaya itilmesi söz konusudur (Aktay, 2005; Gür ve Çelik, 2009).

Gelinen noktada lise türleri arasında sıkı bir prestij ve başarı tabakalaşması vardır. PISA skorlarında görüldüğü üzere, sırasıyla fen liseleri ve Anadolu liseleri en başarılı öğrencilere ev sahipliği yaparken, diğer lise türleriyle aralarında ciddi makas vardır (Gür ve diğerleri, 2013: 12). Mezun olunan lise türü, üniversite eğitime hangi avantajlarla girildiğine veya girilemediğine; böylelikle de hangi meslek piyasalarına erişilebildiğine etki eder. Gazi Üniversitesi'nin 2000-2006 dönemi öğrencilerini kapsayan bir araştırma bu farkları açıkça ortaya koyar: Tıp, mühendislik, diş hekimliği ve hukuk gibi profesyonel mesleklere hazırlayan ve açıkça statü ve kazanç avantajı sağlayan fakültelere gelen öğrenciler arasında %53 ile %67 arasında fen lisesi ve Anadolu lisesi mezunları çoğunluktadır (Atasever, 2007). Buna karşılık, aynı üniversitenin teknik/mesleki eğitim fakülteleri ve yüksekokullarına gelen öğrenciler arasında meslek lisesi mezunlarının oranı %80 ve üstünde görünmektedir. Benzer bir araştırma, ODTÜ mezunları arasında Anadolu lisesi ve fen lisesi mezunlarının 1990'ların ikinci yarısından itibaren hızla yükselişe geçtiğini tespit eder (Torun, 2014: 120).

Açıktır ki lise türleri arasında 1990'lardan 2010'lara gelinen süreçte açılan prestij farkları, üniversite düzeyine gelindiğinde pekişerek devam etmektedir. Lise ve üniversite güzergahları arasında gözlemlenen devamlılıklar akademik başarı ve merkezi sınav başarısı üzerinden avantajlı meslek piyasalarına erişimi hazırlamaktadır. Bu noktada kritik soru, avantajlı ve prestijli lise ve üniversite güzergahlarının hangi sosyoekonomik kökenden gelenleri daha çok içerdiği ve kökendeki avantajları ne oranda meslek piyasalarına aktardığıdır. Bir diğer ifadeyle eğitimle mesleki statü arasındaki ilişkinin sosyal hareketliliği mi sağladığı yoksa sosyal farkların yeniden üretimine mi hizmet ettiği hayati önemde bir problematiktir.

Bu sorunun bir tarafı şüphesiz eğitim güzergahlarının üstündeki sosyal köken etkisini keşfetmeyi gerektirir ve konuyu bu açıdan ele alan çalışmalar yok değildir. Sosyal köken ebeveyn eğitim düzeyi, ebeveyn mesleki statüsü, ebeveynin kültürel ve sosyal sermayesi, ikamet edilen yerleşim özellikleri, aile yapısı gibi bir dizi değişken içerebilir. Örneğin Köse'nin erken tarihli bir çalışması babanın mesleki prestijinin, öğrencinin sınav başarısı üzerinde en çok etki eden değişken olduğunu tespit etmiştir (Köse, 1990). Babanın eğitimi ve mesleği birbiriyle alakalı olduğu kadar; öğrencinin akademik başarısı, lise-üniversite güzergahı ve sonuçta mesleki statüsüne uzanan etkileri de içerir. Akşit ve arkadaşları (2000), 1990'lı yıllarda Ankara'da Anadolu lisesi öğrencilerinin ebeveyn eğitim düzeylerinin diğer lise türlerine göre yüksek olduğunu bulmuştur. Anadolu lisesi öğrencilerinin ebeveynleri genellikle beyaz yakalı ve üst düzey profesyonel olarak çalışırken, meslek lisesi ve imam-hatip lisesi öğrencilerinin ebeveynleri beden emeğinin baskın olduğu alt düzey ve vasıfsız işlerde yoğunlaşmaktadır.

Benzer bulgular yakın tarihli çalışmalarda da mevcuttur. 2014 tarihli bir çalışmaya göre fen liselerindeki öğrencilerin %51'i, Anadolu liselerindeki öğrencilerin de %42'si sosyoekonomik düzeyi en yüksek ailelerden gelmektedir (ERG, 2014). Bu iki lise türünün başarı ve prestij anlamında karşı kutbunda ise, meslek lisesi öğrencilerinin babaları arasında yükseköğretim mezunu oranı %7; işçi olarak çalışan oranı da %60'tır (Yazgan ve Suğur, 2018: 280). Afyon'da

bir fen lisesiyle bir düz lise arasında karşılaştırmalı bir incelemede, fen lisesi öğrencilerinin aile gelir düzeyinin anlamlı şekilde yüksek olduğunu tespit edilmiştir (Önür, 2013: 264). Fen lisesi öğrencilerinin ebeveynleri meslek piyasalarında daha çok bilgi işlerinde çalışan, özel sektörde görece üst konumlarda bulunan ve profesyonel mesleklerde bulunma oranı yüksek bir kitledir. Buna karşılık düz lise öğrencilerinin ebeveynleri daha çok lise ve lise altı eğitim seviyesine sahip olup sanayi ve hizmet sektörünün alt düzey işlerinde bulunur. ÖSS'ye giren 1 milyon 800 bin öğrenci üzerinde yapılan araştırma da paralel bulgular içerir: Fen lisesi, özel fen lisesi, özel lise ve Anadolu lisesi mezunlarının babalarının üniversite mezunu olma oranı diğer bütün lise türlerine göre hayli yüksektir (Alkan, Çarkoğlu, Filiztekin ve İnceoğlu, 2008: 65). 2011-2019 arasında fen liselerinden mezun olan 103 bin öğrenci üzerinde yapılan daha yakın bir tarihli çalışmada da, fen lisesi öğrencilerinin hem sosyoekonomik açıdan avantajlı ailelerden geldiklerini hem de yükseköğretime geçişte en avantajlı bölüm ve üniversitelere daha çok yerleştiklerini bulmuştur (Suna, Gür, Gelbal ve Özer, 2021). Ebeveyn eğitimi ve mesleki statüsünün öğrencinin lise ve üniversite güzergahına etkisi, öğrencilerin eğitim hayatı süresince çalışması, evde ayrı odası olması, kitap ve benzeri kültürel kaynaklara erişmesi, sınavlara çalışma imkanları gibi bir dizi başka değişkeni de içerir.

Dolayısıyla bir yanda sosyal köken olarak ailenin gelir, eğitim ve mesleki statüsü gibi faktörlerin lise ve dolayısıyla üniversite güzergahına ve akademik başarıya etkisi vardır. Nitekim yukarıda anılan birçok çalışma bu etkinin farklı boyutlarını keşfetmiştir. Açıktır ki sosyal köken bakımından avantajlı gruplar öteden beri sınav başarısıyla girilen fen lisesi ve Anadolu liselerine daha çok girmekte; bu da onların yükseköğretime geçişlerinde avantaj sağlamaktadır. Anadolu lisesi kategorisinin kalabalıklaştığı ve özel liselerin sayıca arttığı 2010 sonrasında bu avantajlar daha rekabetçi ve eleyici bir niteliğe kavuşmuştur. Bununla birlikte meselenin diğer yanında, mevcut rekabetçi bağlamda eğitim güzergahlarının hangi meslek piyasalarında hangi konumlara ne kadar taşıdığı sorusu vardır. Sosyal hareketliliği kökenden eğitime, eğitimden mesleki statüye bir süreç olarak düşünürsek; bu geçişin meslek kısmında hangi ayrışmaların yaşandığı incelenmeye değerdir.

Esasen Türkiye sosyal hareketlilik bakımından durağan veya katı bir toplumsal yapı arz etmez. Her ne kadar, sınıfsal kapanma özellikleri olduğuna dair tespitler olsa da (Sönmez, 2007), güncel ve kapsamlı verisetleri kullanıldığında ebeveyn eğitimi, mesleği ve bireyin eğitiminin bireyin mesleki statüsünü yükselttiği ortaya konmuştur (Özdemir, 2020: 70). Bir diğer ifadeyle, sosyal kökenin etkisi altında da olsa Türkiye'de mesleki statüye erişim halen dikey sosyal hareketlilik dinamiğini içerir. Sunar'ın Türkiye çapında 2250 hanede gerçekleştirdiği en güncel sosyal hareketlilik araştırması, sosyal hareketliliğin Türkiye'de baskın bir dinamik olduğunu gösterir: Fen lisesi veya Anadolu lisesi mezunu bireyler, kendi ebeveynlerine ve ailenin bir önceki kuşağına kıyasla yüksek oranda dikey hareketlilik yaşamıştır (Sunar, 2020: 132 ve 157). Benzer biçimde, İzmir'de yapılan bir çalışmada, dört meslekten (doktor, mühendis, avukat ve öğretmen) bireylerin %76 oranında babalarının mesleklerine göre dikey sosyal hareket yaşadığını tespit etmiştir (Şengönül, 2008: 191). Türkiye'de bilhassa profesyonel mesleklerin ne oranda sosyal hareketliliğe sahne olduğu, farklı sosyal kökenden gelenleri ne kadar içerebildiği bu noktada önem kazanır. Mevcut literatür bugüne kadar baskın biçimde sosyal kökenden eğitim güzergahlarına bakmıştır. Ancak bununla birlikte, Aktay'ın erken bir tarihte işaret ettiği üzere, "meslekler arası hiyerarşiler ve mesleğin kendi içindeki tabakalaşmalar"ı da eğitimle birlikte düşünmek gerekir (Aktay, 2005: 33).

3. Avukatlık: Tabakalaşan Bir Meslek

Yukarıdaki literatür ışığında bu araştırma, Türkiye’de eğitim güzergahlarıyla meslek piyasaları arasındaki ilişkiye belli bir meslek özelinde odaklanmayı amaçlar. Araştırma sorusu, öteden beri hem lise hem üniversite türleri arasında süregiden prestij ve avantaj farklılaşmasının, belli bir meslek tabakasında nasıl tezahür ettiği. Bir diğer ifadeyle, mevcut literatür baskın biçimde sosyal kökenin eğitime ve akademik başarıya etki ettiğinde ittifak ederken bu araştırma, tam da bu etkinin devamında eğitim faktörünün meslek içi tabakalaşmada nasıl işlediğini keşfetmeyi amaçlar. Bunun için lise türleri kalkış noktası olarak alınacak; mezun olunan üniversite türüyle birlikte, bir meslek piyasasında hangi konumlara taşıyabildiği soruşturulacaktır.

Bu soru peşinde esasen birden çok mesleği incelemek ideal olmakla birlikte, Türkiye’de lise, üniversite, kariyer, iş konumu, işyeri tipi ve sektör bilgilerinin kesintisiz şekilde tutulduğu ve sunulduğu bir kaynağın olmadığı hemen hatırlanmalıdır. Türkiye’de bireylerin mezun oldukları lise ve üniversite bilgilerine Yükseköğretim Kurumu gibi merkezî kamu kurumları veya okulların mezun dernekleri parçalı da olsa sahiptir. Benzer şekilde, mezun olunan bölüm veya üniversite ile çalışma hayatı bilgilerine bir arada sahip olan SGK veya bu veriler üzerinden lisans programlarının işgücü piyasalarındaki göstergelerini sunan Cumhurbaşkanlığı İnsan Kaynakları Ofisi gibi kamu kurumları da vardır. Ayrıca TÜİK’in düzenli olarak raporladığı ulusal çapta araştırmalar eğitim kademeleriyle ISCO-08 tasnifine göre meslek grupları arasındaki kategorik dağılımları içerir. Ancak bu kaynaklar tek bir meslek özelinde liseden üniversiteye, üniversiteden mevcut konuma güzergahların bilgilerini içermez. Dolayısıyla idari kayıtlarda ve ulusal taramalarda olmadığı için bütün bir meslek piyasaları yerine, eğitim güzergahlarıyla mesleki konumlar arasındaki ilişkiye dair verilerin erişilebildiği bir mesleği veya mesleki tabakayı incelemek bir başlangıç olarak anlamlı olacaktır.

Bu noktada incelenecek meslek olarak avukatlık tercih edilmiştir. Avukatlık son yirmi yılda önemli dönüşümler geçiren bir meslektir. Yükseköğretimin genişlemesi bağlamında bilhassa 2007’den itibaren yeni hukuk fakülteleri açılmış; bu da her sene mesleğe katılan genç avukat sayısının sürekli artmasına sebep olmuştur. Türkiye’de 1980’de 18.398 olan avukat sayısı 2000’e gelindiğinde iki katı civarında artmış ve 41.427 olmuşken; 2023 sonu itibarıyla 185.749’a çıkmıştır (Türkiye Barolar Birliği, 2024). Her sene hukuk fakültelerine 16 bin civarında yeni öğrenci yerleşmektedir. Bu demografik büyüme aynı zamanda gençleşme ve kadınlaşma demektir: 1999’da %28 olan kadın avukat oranı istikrarlı bir şekilde artarak 2023 sonu itibarıyla %48’e varmıştır. Bu hızlı nicel dönüşüm bağlamında, meslek dünyasına varan eğitim güzergahları arasında avantajlı ve dezavantajlı yolların oluşması da muhtemeldir.

Daha önemlisi, giderek gençleşen bu meslek grubu kendi içinde çalışma şartları ve ilişkileri bakımından daha önce olmadığı kadar ayrıışmaktadır. Genç avukatların iş bulamamak, düşük ücretler, hiyerarşik ilişkiler, vasıfsızlaşma ve özerklik kaybı gibi sorunlarının arttığı tespit edilmiştir (Akbaş, 2015). Bilhassa mesleğe 2000 öncesinde girmiş avukatların, gelinen noktada hukuk bürolarının sahipliğini büyük oranda elinde tuttuğu ve büroda ücretli çalışan avukatlarla meslektaş ilişkisinden ziyade işveren ilişkisi kurduğu bilinmektedir. Demografik büyüme ile büro sahipliği farklarının iç içe geçtiği güncel bağlamda meslek piyasası yeni kuşaklar için maddi kazanç, özerklik, kariyer gelişimi ve meslekî tatmin bakımından zorlaşmaktadır (Koytak, 2022). Bu anlamda avukatlık, yakın zamana kadar dar ve homojen bir meslekî zümreyken, kazanç ve statü anlamında yoğun bir tabakalaşmaya ve piyasalaşmaya sahne olmaya başlamıştır.

Bu güncel bağlamda, avukatlıkta yeni bir meslekî tabakanın yükselişi söz konusudur. Mesleğin kendi içinde büro sahipliği bakımından tabakalaşması, Türkiye ekonomisinin küresel piyasalar ve sermaye hareketleriyle entegre olduğu bir dönemde eşzamanlı gerçekleşmiş; hem Türkiye'de faaliyet gösteren yabancı şirketlerin hem de Türkiye merkezli büyük şirketlerin ihtiyaç duyduğu hukuk hizmetlerini üretecek avukat tipi ve hukuk bürosu tipi de gelişmiştir. Avukat yerine hukuk danışmanı unvanını daha çok kullanan mesleğin bu yeni tabakası, İngilizce bilgisinin ve evrak işinin baskın olduğu, üst düzey beyaz yakalılar olarak İstanbul'un finans ve ticaret merkezindeki ofislerde tebarüz eder (Şeref, 2014). Bazısında 100'den fazla avukatın istihdam edildiği bu büyük hukuk bürolarının çoğunun internet siteleri tamamen İngilizce olup yabancı şirketlerin talep ve beklentilerine uygun içerik ve biçimde yayınlar yapar (Gürkaynak, Yukaruç ve Yıldız, 2017). 2010'lara kadar avukatlıkta tek başına çalışmak veya bir ortakla büroyu paylaşmak baskın formken, bu bürolarda hiyerarşik, departmanlaşmış ve rutinleşmiş bir çalışma hayatı vardır. Finans, bankacılık, telif, bilişim, rekabet, uluslararası tahkim gibi yükselen hukuki alanlarında işler alan ve tanınırlık kazanan bürolar mesleğin yeni tabakasını oluşturur.

Bu araştırma, eğitim güzergahlarıyla mesleki statü arasındaki ilişkiyi keşfetmek adına, avukatlık mesleğinde son dönemde yükselen şirket hukuku elitleri tabakasına odaklanacaktır. Şirket hukuku eliti ifadesi, Wilkins ve Papa tarafından şu şekilde tanımlanır: "Müşterileri esas olarak büyük yabancı ve yerel şirketlerden oluşan ve buna uygun hukuki alanlara odaklanmış hukuk firmalarında çalışan avukatlar" (Wilkins ve Papa, 2013: 1151). Güncel meslek sosyolojisi literatüründe bu tabaka Çin ve Hindistan başta olmak üzere büyüyen ekonomiler bağlamında incelenmektedir ve kurumsal müşteri odaklı, İngilizce temelli çalışan, ulus-ötesi ağlara ve yönelimlere sahip meslekî grup olarak ifade edilmektedir (Ballakrishnen, 2019; Liu, 2006). Türkiye'de 2021 itibarıyla büyük kısmını işletmeden işletmeye işlerin oluşturduğu hukuk hizmetleri piyasası 3.9 milyon dolarlık bir işlem hacmine sahiptir (Euromonitor International, 2021) ve yabancı hukuk bürolarının çok sınırlı çalışma hakkına sahip olduğu avukatlık alanında bu meblağın önemli bir kısmının bahsi geçen bürolarda yoğunlaştığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu anlamda araştırmanın odağına aldığı yeni avukat tabakası, Kaya'nın ifade ettiği üzere 2000 sonrasında toplumsal yapının en üst konumunda oluşan profesyonel-yönetici sınıfın bir parçasını oluşturur (Kaya, 2008).

Buraya kadar yapılan sınırlamalar dahilinde araştırmanın alt soruları şu şekilde ifade edilebilir: Türkiye'de avukatlık mesleği içinde son yirmi senede oluşan yeni şirket hukuku elitlerinin lise ve üniversite güzergahları nasıl şekillenmiştir? Meslek içinde bu yeni elit tabakanın oluşumu; eğitim alanındaki yerleşik başarı ve prestij örüntülerine ne oranda dayanmaktadır? Eğitim güzergahları mesleğin genelinden hangi bakımlardan ayrışır ve kendi içinde nasıl farklılıklar içerir? Ve son olarak, yeni oluşan bu tabakada yönetici konumlarına daha çok hangi eğitim güzergahları avukat taşımıştır?

4. Yöntem ve Veriseti

Bu araştırmada, yukarıdaki sorular ışığında empirik malzeme derlemek için, söz konusu avukat tabakasının mezun olduğu lise, mezun olduğu üniversite, mezuniyet tarihleri, çalıştığı büro ve büro içindeki unvan veya statüsü bilgilerini kesintisiz şekilde içeren bir kaynağa ihtiyaç duyulmuştur. Bütün dünyada şirketlere yönelik hukuk hizmeti sunan hukuk bürolarını listeleyen Legal 500 sitesinde 2020 sonu itibarıyla kayıtlı 106 Türk hukuk firması bulunmaktadır (The Legal 500, 2020). BASEAK, ELIG Gürkaynak, Gün+Partners, Esin Avukatlık Ortaklığı ve Pekin &

Pekin, bu sitede bulunan ve 50'den fazla avukatın çalıştığı ünlü Türk hukuk bürolarıdır. Legal 500'de yer alan toplam 106 Türk hukuk bürosunda 1303 avukat çalışıyor görünmektedir ve bu avukatların bahsi geçen bilgileri hukuk bürolarının internet sitelerinde ve LinkedIn sayfalarında mevcuttur. Bu çalışmada Legal 500'de kayıtlı Türk hukuk bürolarındaki avukatların bilgileri bu sayfalardan derlenmiştir.

Hukuk bürolarının internet siteleri ve LinkedIn gibi çevrimiçi açık kaynakları kullanarak profesyonel meslek mensupları hakkında analiz yapmak, sosyoloji literatüründe başvurulan bir yoldur. Yakın tarihli bir çalışma, tam olarak bu iki kaynaktan Çin'deki 9 elit hukuk firmasından 895 ortak avukatın biyografik bilgilerini derlemiş ve incelemiştir (Zhu, Zhao ve Liu, 2020). Bu çalışmada Çinli hukuk bürolarının kriteri olarak uygulanan "küresel yönelime sahip olmak", bahsi geçen Türk hukuk büroları için de geçerlidir. Başka bir güncel çalışma, Amerikalı avukatların kariyer örüntülerini takip etmek için LinkedIn verilerini kapsamlı bir şekilde kullanmıştır (Nelson ve diğerleri, 2023: 127). Arjantin özelinde başka bir çalışma ise, 13 elit hukuk bürosunda çalışan 1370 avukatın bilgilerini, büroların internet sitelerinden toplanmıştır (Bergoglio, 2015).

Bu tür veri setleri avukatların maaş veya gelir bilgisini içermese de büroların hiyerarşik yapısı, mesleki deneyim süresi ve cinsiyet gibi temel bilgileri sağlar. Daha önemlisi, oluşturduğum veri setinde lise ve üniversite bilgilerinin yer alması, bu araştırmanın problematiğinin ihtiyaç duyduğu temel bileşenlerdir. Türkiye'de profesyonel bir meslek grubunun lise ve üniversite güzergahına dair benzer bir açık bilgi kaynağı yoktur. Avukatların lise ve üniversite bilgileri verisetine öncelikle olduğu gibi geçirilmiş, ardından grupeleştirilerek analiz edilmiştir: Lise için Anadolu lisesi, yabancı özel lise, özel lise ve yurtdışı; üniversite için kamu, vakıf ve yurtdışı şeklinde gruplar oluşturulmuştur. İlerleyen kısımlarda, öncelikle lise türleri kendi aralarındaki farklılaşmaları açısından; ardından da bileşik lise-üniversite güzergahlarının ayrışmaları açısından incelenecektir. Değişkenlerin kategorik olması nedeniyle ki-kare ve lojistik regresyon analizlerine başvurulacaktır.

Tablo 1: Legal 500'de Kayıtlı Türk Avukatların Deskriptif Dağılımı

	Lise bilgisi olanlar		Toplam (Lise bilgisi olmayanlar dahil)
	n	%	N
Cinsiyet: Kadın	375	49,1	764
Cinsiyet: Erkek	210	39,0	539
Kıdem: 10 yıl altı	371	52,3	710
Kıdem: 10 yıl ve üstü	190	37,0	513
Statü: Çalışan	438	48,5	904
Statü: Yönetici	147	36,8	399
Büro: Küçük	144	38,3	376
Büro: Orta	207	41,2	502
Büro: Büyük	234	55,1	425
Yabancı Dil: 1	308	35,8	860
Yabancı Dil: 2 veya daha fazla	277	62,5	443
Üni. Türü: Kamu	285	40,4	705
Üni. Türü: Vakıf	275	51,3	536
Üni. Türü: Yurtdışı	25	43,1	58
TOPLAM	585	44,9	1303

Bunun yanı sıra, avukatların mezuniyet tarihi sayesinde 2021 sonu itibariyle meslekteki kıdemleri hesaplanmış, 10 yıl kriteri üzerinden kategorik şekilde sunulmuştur (Tablo 1). Statü değişkeni avukat ve kıdemli avukat unvanıyla bulunanları "çalışan"; ortak ve kurucu avukat unvanıyla bulunanları "yönetici" şeklinde ifade eder. Büro büyüklüğü üçlü şekilde tasnif

edilmiştir: Avukat sayısı 20'nin altında olan bürolar “küçük”, 20-49 arasında olanlar “orta”, 50 ve daha fazla olanlar ise “büyük” büro olarak kodlanmıştır. Mesleğin bu yeni üst tabakasının başat özelliklerinden biri yabancı veya çok uluslu şirketlerin ihtiyaç duyduğu hukuk hizmetlerini üretmekse yabancı dil bilmenin temel bir beceri olarak öne çıkması beklenir. Yabancı özel liseler birden çok Avrupa dili, özel liselerse özellikle İngilizce öğretmek iddiasındadır. Bir diğer ifadeyle, yüksek ücret karşılığında okunan yabancı özel ve özel liseler, ailenin ekonomik sermayesini yabancı dil bilgisini erkenden edinme avantajına tahvil etme ihtimali demektir.

İlginç olan; 1303 avukatın arasında 585'inin (%44,9) lise bilgisi açık kaynaklarda mevcut olmasıdır. Her ne kadar 585 sayısı analiz için yeterli olsa da lise bilgisi bulunmayan avukatların çoğunlukta olması dikkat çekicidir. Lise bilgisi olup olmama durumu, cinsiyetten üniversite türüne kadar altı farklı kategorik değişkenle ki-kare testlerine sokulduğunda her defasında anlamlı çıkmıştır. Lise bilgisini sunma oranı %44,9'dan yüksek olan gruplar cinsiyet açısından kadınlar, kıdem açısından gençler, statü açısından ücretli çalışanlar, büro açısından büyük bürolarda çalışanlar, yabancı dil bilgisi açısından 2 veya daha fazla yabancı dil bildiğini beyan edenler ve üniversite türü açısından vakıf üniversitesi mezunlarıdır.

Elbette bazı bürolar kendi internet sitelerini hazırlatırken çalışanlarından lise bilgisini özellikle talep etmiş olabilir ve bu da bu oranların dağılımını belirlemiş olabilir. Ancak verisetindeki orta ve büyük ölçekli büroların hiçbirinde avukatların lise bilgisi tamamen mevcut değildir. Veri setinde en çok avukatı olan (78) BASEAK hukuk bürosundaki avukatlar da %50 oranında lise bilgisini sunmuştur. O halde, lise bilgisinin sunulması bu anlamda tek bir etken altında değil; cinsiyet, kıdem, konum ve büro büyüklüğü gibi kategorilerin kesişimsel etkisine açık şekilde gerçekleşmiş görünmektedir. Genç, kadın, büyük büro çalışanı ve vakıf üniversitesi mezunu avukatların lise bilgisini daha çok sunarken, aynı meslekî tabakada kıdemli, erkek, görece küçük bürolarda çalışan ve görece yönetici konumlarında olan avukatların lise bilgisi görece daha az temsil edilmektedir. Dolayısıyla kadın, genç, büyük büro çalışanı ve alt düzey avukat kategorilerinde lise bilgisinin görece daha çok sunulması, lise bilgisinin rekabetçi bir simgesel sermaye formu olarak işlemeye başladığı ihtimali demektir.

5. Bulgular

6. Lise Geçmişi: Akademik Başarı vs. Ekonomik Yatırım

Lise bilgisi olan 585 avukatın lise dağılımında Anadolu liseleri çoğunlukta. 106 farklı liseyle Anadolu lisesi, örneklemin lise çeşitliliğini de büyük oranda sağlayan kategoridir. Tablo 2'de görünmeyen ancak akademik başarıyı temsil eden 4 fen lisesi, 5 sosyal bilim lisesi ve 2 meslek lisesi de Anadolu lisesi kategorisine dahil edilmiştir. Yabancı özel ve özel lise kategorileri ise Anadolu Liselerine kıyasla daha az sayıda liseyle örnekleimde temsil edilmektedir. Bilhassa yabancı özel lise kategorisinin oranı %30 ile hayli yüksektir. Özel liselerle birlikte yabancı özel lise mezunları toplamda %53'ü oluşturmaktadır. Dolayısıyla bir yandan, liselere giriş sınavında başarıyla girilen Anadolu lisesi kategorisiyle lise çeşitliliği sağlanırken, diğer yandan yüksek ücret karşılığında kayıt yapılan özel ve yabancı özel liselerin toplamına bakıldığında daha dar ve benzeşik bir lise geçmişinden gelen bir kitle söz konusudur.

Tablo 2: Lise Kategorilerinin Dağılımı

Lise Kategorisi	Lise Sayısı	Mezun Sayısı	Mezun Oranı
Anadolu	106	264	%45
Yabancı Özel	28	175	%30

Özel	34	136	%23
Yurtdışı	10	10	%2
TOPLAM	178	585	%100

Esasen örneklemdaki 585 avukatın 178 farklı liseden mezun olması geniş bir lise yelpazesinden gelen bir kitleye işaret eder. Bununla birlikte liselerin dağılımı dengeli değildir: Tablo 3'teki ilk 10 lise bütün örneklemin %43,8'ini, ilk 20 lise ise %59,1'ini oluşturur. Örneklemden 3 ve daha az mezunla temsil edilen 134 lise vardır. Dolayısıyla az sayıda lise, çok sayıda mezunla temsil edilmektedir. Nitekim Tablo 3'te görülen ilk 20 lise içinde yabancı özel ve özel liseler açıkça baskındır. Özellikle ilk 10 lise içinde sadece Galatasaray Lisesi bu kategoride olmayıp Anadolu lisesi kategorisini temsil eder. İlk 20 lise içindeki diğer Anadolu liseleri ise Galatasaray gibi İstanbul, Ankara, İzmir ve Bursa'nın yüksek puanla girilen, akademik başarıyla özdeş liseleridir.

Tablo 3: Örneklemden En Çok Mezunu Bulunan 20 Lise

Lise	Mezun Sayısı	%	Kategori
TED Koleji	48	8,2	Özel
Galatasaray	42	7,2	Anadolu
Robert	32	5,5	Yabancı Özel
Koç	24	4,1	Özel
İzmir Amerikan	23	3,9	Yabancı Özel
Üsküdar Amerikan	21	3,6	Yabancı Özel
Bornova Anadolu	18	3,1	Özel
Saint Joseph	18	3,1	Yabancı Özel
Notre Dame de Sion	17	2,9	Yabancı Özel
Saint Georges Kolleg	13	2,2	Yabancı Özel
Deutsche Schule	12	2,1	Yabancı Özel
Kadıköy Anadolu	11	1,9	Anadolu
Saint Benoît	10	1,7	Yabancı Özel
Ankara Atatürk Anadolu	10	1,7	Anadolu
Beşiktaş Atatürk Anadolu	9	1,5	Anadolu
İstanbul Erkek	8	1,4	Anadolu
İzmir Atatürk Lisesi	8	1,4	Anadolu
Tevfik Fikret Lisesi	8	1,4	Özel
Kabataş Erkek	7	1,2	Anadolu
Bursa Anadolu Lisesi	6	1,0	Anadolu

Tablo 4: Üç Farklı Hukuk Fakültesine 2023-24 Yılında Yerleşenlerin Lise Türleri

Lise Türü	İstanbul Üni.		Selçuk Üni.		Koç Üni. Ücretli	
	n	%	n	%	n	%
Anadolu Lisesi	181	35	83	32	8	6
Özel liseler	81	16	31	12	86	69
Anadolu İmam-Hatip l.	77	15	41	16	0	0
Sosyal Bilimler lisesi	63	12	28	11	11	9
Diğer liseler	107	21	54	21	3	2
Fen Lisesi	39	8	13	5	2	2
Özel fen liseleri	11	2	6	2	14	11
Anadolu Öğretmen liseleri	0	0	1	0	0	0
TOPLAM	513	100	257	100	124	100

Esasen, %30 oranında olan yabancı özel lise mezunlarının bu mesleki tabakada görece yüksek oranda temsil edildiğini teyit etmek için ideal yol, meslek piyasasındaki aktif bütün avukatların lise bilgisiyle karşılaştırmak olurdu. Böyle bir bilginin açık verilerde bulunmadığı durumda, YÖK Atlas verilerine göre 2023 yılında hukuk fakültelerine yerleşenlerin lise bilgisiyle birlikte değerlendirmek anlamlı olabilir. Bu karşılaştırmaya en eski hukuk fakültesi olan İstanbul Üniversitesi, İstanbul dışından eski bir hukuk fakültesi olarak Selçuk Üniversitesi ve vakıf üniversiteleri arasında en yüksek puanla girilen Koç Üniversitesi'nin ücretli kontenjanları dahil edilmiştir. Bütün hukuk fakültelerine yerleşenlerin bilgisini derlemek yerine, bu şekilde farklı

üniversite tiplerinin temsiliyeti amaçlanmıştır. Vakıf üniversitelerinin burslu kontenjanları ise çok düşük sayıda olduğu için dahil edilmemiştir.

Tablo 4'te görüldüğü üzere İstanbul Üniversitesi'nin hukuk programına yerleşenler arasında özel lise mezunları sadece %16'dır ve verisetinde yabancı özel şeklinde yer alan lise kategorisi bu oranın içindedir. Benzer bir oran, 1980'lerde öğrenci almaya başlamış, İstanbul dışındaki bir kamu üniversitesi olarak Selçuk Üniversitesi için de geçerlidir. Bu iki kamu üniversitesinde de Anadolu lisesi geçmişi en yüksek orandadır ve merkezî sınavlarda başarı yoluyla eğitim kariyerinin sürdüğünü gösterir. YÖK Atlas'ta "lise programı" şeklinde geçen kategori bu tabloya "Diğer Liseler" şeklinde alınmış olup iki üniversitede de %21 oranında temsil edilmesi bakımından ilgi çekicidir. Ancak her hâlükârda özel lise oranları kamu üniversitelerine girenler arasında, verisetine kıyasla düşük seviyededir. Buna mukabil Koç Üniversitesi'nin ücretli hukuk programına yerleşenler arasında özel lise mezunları %69 oranında olup ailenin ekonomik sermayesinin liseden yüksek öğretime geçişte bir yatırım kaynağı olarak işlemeye devam ettiğine işaret eder. Kamu üniversitelerinde %2 oranında olan özel fen lisesi mezunlarının vakıf üniversitesinde %11 oranına çıkması da bunu teyit eder.

Bununla birlikte iki kamu üniversitesine yerleşenler arasında %15-16 civarında olan Anadolu İmam-Hatip lisesi mezunları dikkat çeker. İmam-Hatip liselerinin vakıf üniversitesine ücretli yerleşenler arasında hiç temsil edilmemesi ve verisetinde yer almaması ilginçtir: Veriseti öteden beri meslekte olan avukatları kapsadığı için, katsayı engelinin kaldırıldığı 2011 yılına kadar İmam-Hatip mezunlarının hukuk eğitime erişiminin çok dar tutulduğunu, bu nedenle kıdemli avukatlar arasında yer alamadığını düşünmek gerekir. Bir diğer ifadeyle elit avukatlar arasında, bilhassa kıdemli ve yönetici konumunda olup da İmam-Hatip mezunu olmak zaten katsayı engeli nedeniyle düşük ihtimaldir.

Ancak verisetindeki genç avukatlar arasında da hiç İmam-Hatip lisesi geçmişinin olmaması katsayı engeliyle birlikte, daha örtük bir engele de işaret eder: İmam-Hatip lisesi geçmişi mesleğin bu tabakasında gösterilmesi avantaj değil dezavantaj getiren bir bilgiye tekabül ediyor olabilir. Bununla birlikte, tablodaki üç programda %9 ile %12 arasında değişen oranda yer alan Sosyal Bilim lisesi mezunlarının da verisetinde son derece düşük sayıda (5) olduğunu hatırlamak gerekir. Her durumda, verisetinde yabancı özel liselerin görece yüksek, İmam-Hatip, Sosyal Bilim ve Öğretmen lisesi gibi lise türlerinin ise görece çok düşük oranda yer aldığı açıktır.

Tablo 5: Lise Kategorileri ile Lise Yerinin Dağılımı

Lise Kategorisi	İstanbul	%	Ankara	%	İzmir	%	Diğer	%	Toplam	%
Anadolu	137	51,9	27	10,2	34	12,9	66	25,0	264	100
Yabancı Özel	139	79,4	2	1,1	28	16,0	6	3,4	175	100
Özel	59	43,4	58	42,6	3	2,2	16	11,8	136	100
TOPLAM	335	58,3	87	15,1	65	11,3	88	15,3	575	100

Lise yeri bilgisi, lise dağılımındaki yoğunlaşmanın ardındaki bir başka katman olarak dikkat çekicidir. Yurtdışında liseyi okumuş olan 10 avukatı çıkardığımızda, örneklemin %58,3'ü liseyi İstanbul'da, %15,1'i Ankara'da, %11,3'ü İzmir'de okumuş görünmektedir. Bu üç büyük şehir lise yeri bakımından avukatların toplamda %84,7'sini ifade eder. Üç büyük şehir dışında Adana, Antalya, Bursa, Düzce, Edirne, Eskişehir, Giresun, Isparta, Kırıkkale, Konya, Kütahya, Samsun, Sinop ve Tekirdağ'dan gelen 88 avukat lise yeri değişkeninde Anadolu kategorisinde olup toplamda %15 gibi düşük bir oranı oluşturur. Bu iller arasında Doğu Anadolu ve Güney Doğu

Anadolu'daki herhangi bir ilin olmaması daha da ilginçtir. Buna göre, elit avukatlar öncelikli olarak büyük şehirlerdeki görece avantajlı liselerden mezun olmuştur.

Lise kategorileri arasındaki dengesiz dağılım, yukarıdaki Tablo 5'te görüldüğü üzere lise yerine göre daha da derinleşmektedir. Lise yeri ve lise kategorisi değişkenlerinin Ki-Kare testi anlamlı çıkmıştır ($\chi^2=163$, $df=6$, $p<0,001$, Cramer's $V=0,37$). Yabancı özel liseler baskın biçimde İstanbul'da konumlanmakta (%79,4), bununla birlikte diğer iki lise kategorisinden çok daha yüksek oranda İzmir'de de temsil edilmektedir (%16). Özel liseler ise diğer kategorilere göre Ankara'da yüksek bir orana sahip olmakla dikkat çeker (%42,6). Bu iki lise kategorisi üç büyük şehir dışındaki Anadolu şehirlerinden toplamda sadece 22 avukat barındırır. Buna karşılık Anadolu lisesi kategorisi kendi içinde, üç büyük şehir dışındaki şehirlerin liselerden en yüksek oranda mezun barındıran kategoridir (%25). Anadolu liseleri, lise yeri değişkeninde, diğer kategorilere kıyasla daha dengeli ve örneklem toplamının dağılımına yakın bir dağılım arz eder. Tablo 3'te görüldüğü üzere sayıca en çok avukatla temsil edilen ilk 20 lise arasında da bulunan Anadolu liseleri lise geçmişi bakımından üç büyük şehir dışından gelmenin, akademik başarıya dayanan mekanizmasını oluşturur.

Sonuçta lise bilgisi olan avukatların farklı değişkenlere göre dağılımı anlamlı bulgular verir: Birincisi, İstanbul'da bulunan yüksek ücretli yabancı özel liselerden mezun olan, bu liselerde İngilizcenin yanı sıra Almanca, Fransızca veya İtalyanca tahsil etme fırsatı bulmuş avukatlar mesleğin bu tabakasında hayli yüksek oranda bulunmaktadır. Bu da bu yabancı özel liselerden geçmenin esasen, hem diplomanın prestiji hem de yabancı dil ekseninde işgücü piyasası avantajı getirdiğine işaret eder. İkincisi, özel lise mezunları daha çok Ankara'dan gelmektedir ve kadın oranı özel lise arasında %73 ile çok yüksektir (yabancı özel lise mezunlarında kadın oranı %66, Anadolu lisesi mezunlarında %58'dir.). Üçüncüsü, İstanbul, Ankara ve İzmir dışındaki şehirlerden daha çok Anadolu lisesi mezunları gelmektedir. Bu bakımdan, mezun sayısı en çok olan ve farklı lise sayısı bakımından da yüksek olan (106) Anadolu lisesi kategorisinin, İstanbul'daki bürolarda yoğunlaşan bu meslekî tabakaya yönelik sosyal ve mekânsal bir hareketlilik sağladığı; diğer iki lise türünün ise bu tabakanın sosyal kökenini ekonomik sermayesi yüksek, büyük şehir kökenli bir grupta darlaştırdığı düşünülebilir. Nihayetinde avukatların lise geçmişi kendi içinde, akademik başarı ile ekonomik sermaye, hareketlilik ile yeniden üretim arasında ayrışan bir eksene sahipken, mesleğin geri kalanından da prestij anlamında açıkça ayrışan bir niteliktedir.

7. Liseden Üniversiteye: Prestij Pekişmesi

Avukatların mezun oldukları liselerin kategorik dağılımında akademik başarı ile ekonomik sermaye arasında oluşan ikili mantığı yakından incelemenin bir yolu, şüphesiz eğitim kariyerlerinin kendi içinde bir örüntü içerip içermediğini keşfetmeyi sağlayacak şekilde, mezun oldukları üniversitelerin kategorik dağılımıyla birlikte düşündürmektir. Avukatların hukuk diplomasını aldıkları üniversitelerin kategorik dağılımının, lise geçmişinde belirginleşen iki özelliğini; birincisi mesleğin genelinden ayrışacak şekilde prestij kazanımını, ikincisi kendi içinde akademik başarı ile ekonomik sermaye hatlarının ayrışmasını ne oranda sürdürdüğü önemli bir meseledir.

575 avukatın %49'u kamu üniversitelerinden, %47'si vakıf üniversitelerinden mezun olmuş görünmektedir. Bu da vakıf üniversitesi mezunlarının, tıpkı yabancı özel ve özel lise mezunlarında olduğu gibi, hukuk eğitimi piyasasının geneline kıyasla yüksek oranda var olması

demektir: 2014'ten bu yana her sene hukuk fakültesinden mezun olanlar arasında vakıf üniversitesi mezunlarının oranı %30-36 arasında seyretmiştir (Koytak, 2022: 240). Ayrıca bu verisetindeki avukatlar arasında, vakıf üniversitelerinin çok daha az sayıda olduğu ve daha az sayıda mezun verdiği 2000 öncesinde mesleğe girmiş olanların da bulunduğu hesaba katıldığında, mesleğin geneline göre hayli yüksek oranda vakıf üniversitesi mezunlarının bulunduğu açıktır.

Tablo 6: Lise Kategorileri ile Üniversite Kategorilerinin Dağılımı

	Kamu Üni.	%	Vakıf Üni.	%	Yurtdışı Üni.	%	Toplam	%
Anadolu	171	64,8	91	34,5	2	0,8	264	100
Yabancı Özel	80	45,7	79	45,1	16	9,1	175	100
Özel	32	23,5	100	73,5	4	2,9	136	100
TOPLAM	283	49,2	270	47,0	22	3,8	575	100

Her ne kadar avukatların, vakıf üniversitelerinin burslu, ücretli veya kısmi ücretli programlarından mezun olup olmadıkları ayrıntısını sunmadıklarını hesaba katsak da vakıf üniversitesi mezunu oranının yüksek olması, lise geçmişi bakımından yabancı özel ve özel liselerin görece yüksek temsil edilmesiyle birlikte, ekonomik yatırım hattını ifade eder. Nitekim Tablo 6'daki kategorik değişkenlerin Ki-Kare testinin anlamlı çıkması, lise türüyle üniversite türü arasındaki örüntüleri yorumlamaya izin verir ($\chi^2=80,7$, $df=4$, $p<0,001$, Cramer's $V=0,27$). Yurtdışında üniversite eğitimi almış 22 avukatı çıkarıp sadece Türkiye'deki üniversitelerin türü ile lise türü değişkenlerini Ki-Kare testine soktuğumuzda da aynı şekilde anlamlı bir farklılaşma görülmüştür ($\chi^2=59,3$, $df=2$, $p<0,001$, Cramer's $V=0,33$). Anadolu lisesi mezunlarının %64,8'i kamu üniversitelerinden mezun olmuşken, diğer iki lise kategorisinde kamu üniversitesi mezunları bundan daha düşük orandadır. Yabancı özel lise mezunları arasında kamu-vakıf dengesi görünürken, özel lise mezunu 136 avukatın arasında vakıf üniversitesi mezunu oranı %73,5 ile hayli yüksek görünmektedir.

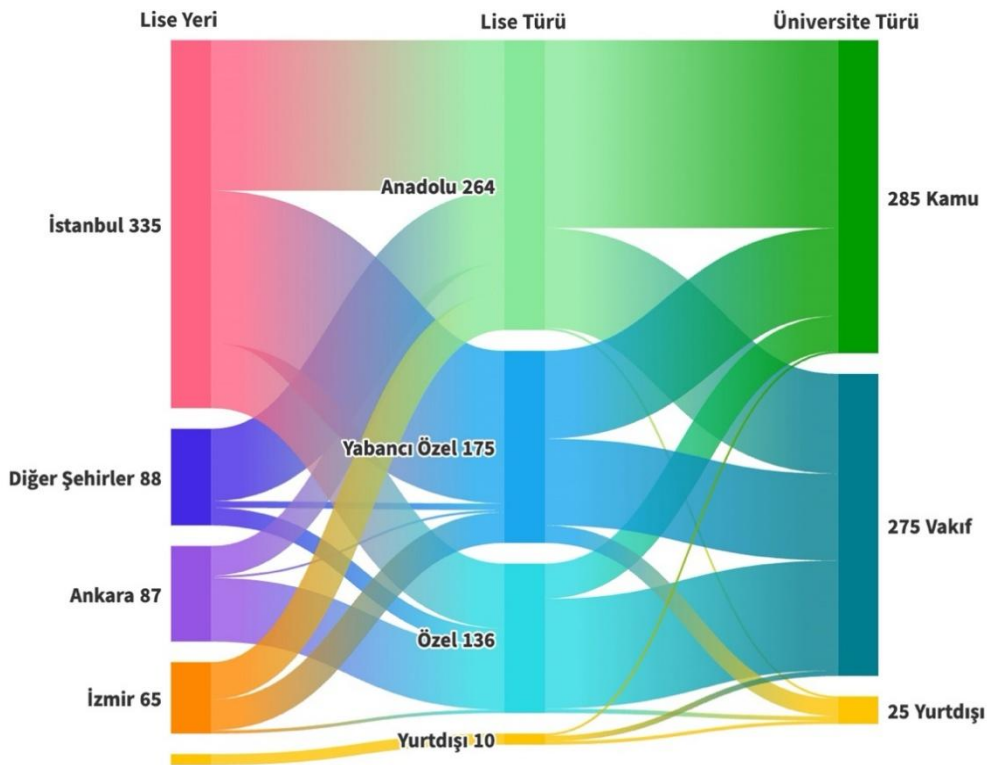
Tablo 7: Örnekleimde En Çok Mezunu Bulunan 10 Hukuk Fakültesi

Üniversite	Mezun Sayısı	%	Kategori	TBB Sırası
İstanbul	102	17,4	Kamu	1
Galatasaray	86	14,7	Kamu	6
Bilgi	65	11,1	Vakıf	9
Koç	64	10,9	Vakıf	YOK
Bilkent	58	9,9	Vakıf	YOK
Marmara	53	9,1	Kamu	3
Yeditepe	29	5,0	Vakıf	YOK
Ankara	24	4,1	Kamu	2
Dokuz Eylül	15	2,6	Kamu	4
Bahçeşehir	12	2,1	Vakıf	8

Dolayısıyla bir yandan akademik başarı ile ekonomik sermaye ayrımı üniversite türüne göre dağılımda kendini tekrar eder. Diğer yandan da avukatların üniversite güzergahları, tıpkı lise diplomaları gibi, baskın biçimde meslek piyasası içinde prestij kazandıran güzergahlardır. Daha ayrıntılı biçimde, mezun olunan ilk 10 üniversiteye baktığımızda, Tablo 7'de yer alan beş kamu üniversitesi de 2000 öncesinde kurulmuş, eski kamu üniversiteleri olarak hukuk eğitimi alanında "köklü" denilen kurumlardır. Tabloda yer alan beş vakıf üniversitesi de yine hukuk eğitimi alanında yüksek itibara sahip vakıf üniversiteleridir. Verisetinin toplamda %86,8'ini oluşturan bu ilk 10 üniversite ister kamu ister vakıf üniversitesi olsun, hukuk eğitimi alanında en itibarlı kurumlardan oluşmaktadır. Bu 10 üniversiteden 7'si TBB'nin "en iyi hukuk fakülteleri" çalışmasında da ilk 10'da olup, kalan 3'ü ise (Koç, Bilkent ve Yeditepe) TBB'nin çalışmasına katılmadığı için listede yer almamıştır (Türkiye Barolar Birliği, 2017).

Tablo 7’de en yüksek oranda İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunları vardır. Hem en eski hem de en yüksek kontenjana sahip hukuk fakültesi olması bu durumun sebebidir. İkinci sırada ise Galatasaray Üniversitesi mezunları gelmektedir. GSÜ Hukuk Fakültesi’nin en yüksek puanla girilen fakülte olmasının yanı sıra, Fransızca hazırlık sınıfı sayesinde akademik başarı ile yabancı dil bilgisini birleştirerek mesleğin bu tabakasında güçlü bir avantaj getirdiği söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, Anadolu lisesi-kamu üniversitesi yolunun içerdiği akademik başarı ile yabancı özel lise-vakıf üniversitesi yolunun getirdiği yabancı dil bilgisi GSÜ’de bir arada mevcuttur. Ancak GSÜ’nün her yıl kontenjanlarının %25’inin Fransızca eğitim yapan özel ve yabancı özel lise mezunlarına ayrıldığı; bu nedenle mezunların bir kısmının yabancı dil bilgisini üniversiteden önce edinmiş olduğu da unutulmamalıdır.

Görünen o ki mesleğin bu üst tabakasında, yüksek itibar ve avantaj getiren liselerden mezun olma durumu, yüksek itibar ve avantaj getiren üniversitelerden mezun olma durumuyla pekişmektedir. Avukatlar arasında lise geçmişi bakımından, bilhassa Anadolu liseleri yoluyla üç büyük şehir dışındaki illerden gelenler olsa da üniversite mezuniyeti bakımından İstanbul ve Ankara’daki prestijli hukuk fakülteleri baskındır. Bir diğer ifadeyle, lise yeri bakımından çeşitlilik arz eden eğitim güzergahları, üniversite aşamasında daha dar bir görünüm arz eder. 585 avukat arasında hukuk diplomasını üç büyük şehir dışında almış sadece 4 avukat görünmektedir (Ondokuz Mayıs, Selçuk, Yalova ve Kocaeli üniversitelerinden birer mezun). Avukatlar arasında, son on beş yılda açılan üniversitelerin son derece düşük seviyede temsil edilmesi; buna karşılık 25 avukatın Avrupa ülkelerinden hukuk diploması almış olması da eğitim sermayesi bakımından bir prestij pekişmesine işaret eder.

Şekil 1: Lise Yeri, Lise Türü ve Üniversite Türü Arasında Geçişler

Verilere göre düşük prestijli liseler gibi yeni açılan hukuk fakülteleri de henüz mesleğin bu üst tabakasına avukat taşımamıştır. Anadolu liseleri İstanbul’un yanı sıra farklı şehirlerden merkezî sınav başarısıyla öğrencileri almış ve yine merkezî sınav başarısıyla büyük oranda İstanbul ve

Ankara'nın kamu üniversitelerine taşımıştır. Özel liseler ise ekonomik sermaye sahibi büyük şehirde ikamet eden aile geçmişine işaret edecek şekilde İstanbul'dan çok Ankara'dan öğrenci almış ve büyük oranda vakıf üniversitelerine taşımıştır. Yine ekonomik sermayeye işaret eden yabancı özel liseler ağırlıklı olarak İstanbul'dan aldığı öğrencileri birbirine yakın oranda, prestijli kamu ve vakıf üniversitelerine taşımıştır. Bununla birlikte, yurtdışında üniversite okuyan 25 avukatın arasında da yabancı özel lise geçmişi en yüksek sayıdadır. Dolayısıyla bir yandan kendi içinde başarı-sermaye ikiliğine göre ayrılan, bir yandan da meslek piyasasında prestiji henüz düşük olan yeni kurulmuş kamu ve vakıf üniversitelerinin hiç temsil edilmediği eğitim örüntüleri mesleğin bu tabakasında kendini göstermektedir.

7.1. Yönetenler ve Yönetilenler

Buraya kadar yapılan analiz, Türkiye'de uluslararası çalışan hukuk bürolarındaki avukat tabakasının eğitim güzergahlarına odaklanmıştır. Bu kısımda ise, eğitim güzergahlarının meslek içi statü farklarına etkisi incelenecektir. Bir diğer ifadeyle, veri setindeki avukatlar, avantajlı liseler ve prestij pekişmesi sağlayan üniversiteler yoluyla mesleğin genelinden ayrılmış olsa da lise ve üniversite güzergahlarının bu avukatların kendi aralarında bir farklılaşmaya tekabül edip etmediği tespit edilecektir. Bunun için, çalışanlar (avukat ve kıdemli avukat unvanı olanlar) ile yöneticiler (ortak avukat ve kurucu avukat unvanı olanlar) şeklinde ikili bir mesleki statü değişkeni analiz edilecektir.

Hemen belirtmek gerekir ki doğrudan lise türü ile mesleki statü ve büro büyüklüğü değişkenlerinin Ki-Kare testleri anlamlı çıkmamıştır. Bununla birlikte, avukatların eğitim geçmişleri Tablo 8'deki gibi müstakil eğitim güzergahları (lise türü-üniversite türü) şeklinde alt kırılımlarıyla analiz edildiğinde mesleki statüye göre anlamlı farklılaşma olduğu görülmüştür ($\chi^2=73,7$, $df=11$, $p<0,001$, Cramer's $V=0,36$). Büro büyüklüğünün eğitim güzergahlarıyla Ki-Kare testi ise anlamlı çıkmamıştır. Ancak daha önemlisi, hem eğitim güzergahları hem de statü farklarının arka planında zamansal dinamikler olduğunu görmek gerekir. Aşağıdaki Tablo 8'de statü ve büro büyüklüğü kategorilerinin her birinin kendi içinde, farklı lise-üniversite güzergahından gelen avukatlara ne oranda sahip olduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte her kategorinin ortalama mesleki kıdemi ve kadın oranı da sunulmuştur.

Eğitim güzergahlarıyla statü arasında anlamlı bir ilişki olsa da mesleğin bu tabakasında kıdem ve cinsiyet farkları kendini göstermektedir. Nitekim her lise kategorisinde vakıf üniversitesi mezunlarının kıdem ortalamasının, kamu üniversitesi mezunlarına göre çok daha düşük olması dikkat çekicidir. Benzer şekilde, özel lise mezunlarının meslekî kıdemi 8,1 sene olup diğer iki lise türünden düşüktür. Anadolu lisesi ve yabancı özel lise mezunlarının ortalama kıdem süresi ise sırasıyla 8,4 ve 9,9 olup daha yüksektir. Kıdem aynı zamanda cinsiyetle iç içe geçer: Tablo 8'in alt kısmında görüldüğü üzere, çalışan statüsündeki 438 avukatın kıdem ortalaması 5,9 sene olup kadın oranı %70'tir. Yönetici statüsünde ise tam tersi şekilde, kıdem ortalaması 18,7 olup kadın oranı %47'dir. Eğitim güzergahının mesleki konuma etkisini değerlendirirken kategorilerin bu zamansal farkını dikkate aldığımızda Anadolu liseleri, yabancı özel liseler ve kamu üniversitelerinin mesleğin bu tabakasıyla ilişkisinin eskiye gittiğini, özel liselerin ve vakıf üniversitelerinin varlığının ise yeni geliştiğini görürüz.

Tablo 8'de en kalabalık eğitim güzergahı olan ($n=171$) ve akademik başarı eksenini ifade eden Anadolu lisesi-kamu üniversitesi yolu toplamın %29'unu oluşturur. Meslekî kıdemi 10,5 sene ile ortalamadan yukarıda olan bu grup kadın oranı bakımından ortalamanın altındadır. Bu grubun

kategorik özelliği, büyük bürolarda görece daha az yer alması; ancak yönetici statüsünde baskın biçimde daha yüksek bulunmasıdır (%37). Önceki kısımda tespit edildiği üzere, köken şehir bakımından en geniş yolu oluşturan bu eğitim güzergahı bu zamana dek, mesleğin bu tabakasında daha çok orta ve küçük ölçekli bürolarda yönetici statüsü kazanma fırsatını hazırlamıştır. Yaş bakımından daha geniş, cinsiyet bakımından daha dengeli bir profil akademik başarı eksenli bu eğitim güzergahıyla mesleğin bu tabakasına taşınmıştır.

Tablo 8: Avukatların Eğitim Güzergahları, İşteki Statü ve Büro Büyüklüğü Dağılımları

Lise	Üniversite	Statü		Büro Büyüklüğü			Toplam içindeki payı	n	Mesleki Kıdem (sene)	Kadın Oranı
		Çalışan	Yönetici	Büyük	Orta	Küçük				
Anadolu	Kamu	%27	%37	%25	%32	%32	%29,2	171	10,5	%56
	Vakıf	%19	%4	%15	%15	%17	%15,6	91	5,5	%62
	Yurtdışı	%0	%1	%1	%0	%0	%0,3	2	15,0	%100
	Toplam	%46	%41	%41	%48	%49	%45,1	264	8,4	%58
Yabancı Özel	Kamu	%10	%25	%15	%13	%14	%13,7	80	12,8	%64
	Vakıf	%16	%5	%18	%11	%10	%13,5	79	6,2	%77
	Yurtdışı	%1	%7	%1	%3	%5	%2,7	16	14,4	%38
	Toplam	%27	%37	%34	%26	%29	%29,9	175	9,9	%66
Özel	Kamu	%5	%8	%5	%7	%5	%5,5	32	12,0	%72
	Vakıf	%20	%10	%18	%17	%16	%17,1	100	6,8	%72
	Yurtdışı	%1	%1	%0	%1	%1	%0,7	4	7,8	%100
	Toplam	%25	%18	%23	%25	%22	%23,2	136	8,1	%73
Yurtdışı	Kamu	%0	%1	%1	%0	%0	%0,3	2	16,0	%50
	Vakıf	%1	%1	%2	%0	%1	%0,9	5	7,8	%60
	Yurtdışı	%0	%1	%0	%1	%0	%0,5	3	12,5	%66
	Toplam	%1	%3	%3	%1	%1	%1,7	10	11,0	%40
Toplam		%100	%100	%100	%100	%100	%100	585	8,8	%64
n		438	147	234	207	144	585			
Mesleki Kıdem (sene)		5,9	18,7	7,8	9,3	9,6	8,8			
Kadın Oranı		%70	%47	%67	%64	%59	%64			

Bu ilk güzergaha belli açılardan benzeyen diğer güzergah yabancı özel lise-kamu üniversitesi yoludur. Toplam içinde payı %14 olan bu gruptaki avukatlar (n=80), biraz daha yüksek bir mesleki kıdeme (12,8) ve ortalamayla aynı kadın oranına sahiptir (%64). Bu güzergahı, ilk güzergahla yakınlaştıran özelliği ise yönetici kategorisi içinde %25 ile ikinci sırada yer alması ve bu oranın, toplam içindeki payından görece yüksek olmasıdır. Ancak ilk güzergahtan farklı olarak, yabancı özel lise mezunları arasında iki veya daha fazla yabancı dil bilme oranının %66 olduğu not edilmelidir. Öteden beri Türkiye’de mezun üreten yabancı özel liseler, birden çok yabancı dil bilgisi edindirmek yoluyla, uluslararası hukuk hizmetlerini üretecek avukat tipini daha çok hazırlamış görünmektedir.

O halde prestijli bir kamu üniversitesinden mezun olmanın, mesleğin bu üst tabakasında Anadolu lisesi ve yabancı özel lise mezunları için yönetici konumlarını şimdiye dek daha erişilebilir kıldığını görmek gerekir. Kamu üniversitesinde hukuk okumak, lise geçmişi ister akademik başarıya ister ekonomik yatırıma dayansın, mevcut duruma gelinen süreçte statü fırsatlarını çoğaltmıştır. Bunu teyit eden bir veri de özel lise-kamu üniversitesi güzergahından gelenlerin, toplam içinde %5 paya sahip olmasına rağmen, yöneticiler arasında %8 paya sahip olmasıdır. Kamu üniversitesi mezuniyeti bu anlamda her lise kategorisinde statü fırsatı getirmiştir. Bunun aksi bir görüntü, vakıf üniversitesi yoluyla mesleğe giren gruplarda açığa çıkar: Yönetici statüsü içinde Anadolu lisesi-vakıf üniversitesi güzergahından gelenler %4; yabancı özel lise-vakıf üniversitesi güzergahından gelenler %5 paya sahiptir. Mesleki kıdem bakımından hayli genç olan bu iki güzergah (sırasıyla 5,5 ve 6,2 sene) çalışan statüsü içinde ise görece yüksek oranlara sahiptir (sırasıyla %19 ve %16).

Dahası, özel lise-vakıf üniversitesi güzergahından gelenlerse çalışan statüsü içinde %20 ile en yüksek orana sahiptir. Özel lise mezunları, iki ve üstü yabancı dil bilme oranı %34 ile diğer iki lise türüne göre hayli düşük; kadın oranı %73 ile yüksek; mesleki kıdem bakımından 8,1 sene ile genç bir grubu ifade eder. Özellikle özel lise-vakıf üniversitesi güzergahından gelenlerin mesleki kıdemi 6,8 ile daha da düşüktür ve bu grup büyük büro kategorisi içinde, yabancı özel-vakıf üniversitesi güzergahından gelenlerle aynı seviyede %18 oranında yer alır. Bir diğer ifadeyle, özel liselerin Anadolu liselerine göre, meslek piyasasına daha genç, kadın ağırlıklı ve büyük bürolarda çalışan statüsünde avukatlar getirme durumu vakıf üniversitesi mezuniyetiyle birlikte derinleşmektedir. Ailenin işgücü piyasasına avantajlı girmek adına eğitime ekonomik yatırımı ifade eden ve meslek piyasasında görece yeni tebarüz eden bu güzergah, ironik biçimde mesleğin bu tabakasında mevcut dağılımda daha çok alt konumları kalabalıklaştırmaktadır.

Bu tespitleri sınamak için, lise, üniversite, cinsiyet ve kıdem değişkenlerinin çalışan-yönetici şeklindeki statü değişkenine etkisini sırasıyla ölçmek adına hiyerarşik lojistik regresyon analizi yapılmıştır. 10 yıl altında kıdemli olanlar genç, 10 yıl ve üstü kıdeme sahip olan avukatlar ise kıdemli olarak ifade edilmiştir. Liseyi yurtdışında okuyan 10 kişi analize dahil edilmemiştir. Bağımlı değişken olan statü için çalışan statüsü; bağımsız değişkenlerde ise sırasıyla özel lise, vakıf üniversitesi, adın ve genç analize referans seviyesi olarak uygulanmıştır. Bu anlamda katsayısı anlamlı ve pozitif olan değişkenlerde, referans seviyesine kıyasla yönetici konumunda olma durumu tespit edilmiştir.

Tablo 9: Statüye Etki Eden Değişkenlerin Hiyerarşik Lojistik Regresyon Katsayıları

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Sabit Değer	-1,396***	-2,039***	-2,288***	-5,340***
Lise				
Anadolu-Özel	0,105	-0,525	-0,646**	-0,589
Yabancı Özel-Özel	0,517	0,056	0,016	-0,263
Üniversite				
Kamu-Vakıf		1,691***	1,682***	1,152**
Yurtdışı-Vakıf		2,161***	2,156***	4,277***
Cinsiyet				
Erkek-Kadın			0,818***	0,742***
Kıdem				
Kıdemli-Genç				5,257***
R-Kare	0,013	0,159***	0,193***	0,693***
Ki-Kare	4,56	61,86	75,68	340,52
Df	2	4	5	6

p<0,05 ise **, p<0,001 ise ***

Tablo 9'da görüldüğü üzere, Model 1'in R-Kare değeri anlamlı değildir ve 0,013 gibi çok düşük bir seviyededir. Bu da yukarıda ifade edildiği üzere, sadece lise türünün, mevcut işteki statüye doğrudan bir etkisi olmadığını ispat eder. Ancak üniversite türü, cinsiyet ve kıdem analize eklendikçe modeller hem anlamlı olmakta hem de R-Kare değerleri artmaktadır. Üniversite farkları analize dahil edildiği her modelde anlamlı görünmektedir. Kamu üniversitesi mezunları, vakıf üniversitesi mezunlarına göre daha çok yönetici konumundadır. Benzer bir durum cinsiyetin dahil olduğu Model 3'te de görülür: Erkek avukatlar, kadın avukatlara göre daha çok yönetici konumundadır. Model 4 ise kıdem değişkeninin etkisini açıkça gösterir: Modelin R-Kare değeri ilk defa yüksek bir seviyeye çıkar. Kıdem değişkeninin varlığı, üniversite türü ve cinsiyetin anlamlı etkisini ortadan kaldırmaz ancak katsayısında görüldüğü üzere kendi etkisi çok daha güçlüdür. Bu durum uluslararası hukuk hizmeti üreten tipte büro kurmak, yönetmek veya ortak

olmak için meslek içinde, eğitim dışında ama eğitim güzergahıyla örtüşecek şekilde, kıdemle birlikte gelişen veya aktive olan başka sermaye biçimlerine sahip olmanın önemine işaret eder.

Lise-üniversite güzergahları bileşik şekilde ele alınıp lojistik regresyon analizi yapıldığında da benzer sonuçlar elde edilmiştir: Anadolu-Kamu güzergahına kıyasla Anadolu-Vakıf, Yabancı Özel-Vakıf ve Özel-Vakıf güzergahlarının p değeri 0,05'ten küçük olup katsayı değeri negatiftir. Bir diğer ifadeyle, Anadolu-Kamu eğitim güzergahından gelen avukatların, hangi liseden gelirse gelsin vakıf üniversitesi mezunu avukatlara göre yönetici konumunda olma ihtimali her seferinde anlamlı şekilde yüksektir. Buna ilaveten hem Anadolu-Vakıf hem de Özel-Vakıf güzergahları, Özel-Kamu güzergahına kıyasla anlamlı şekilde negatif katsayılara sahiptir.

Nihayetinde, avukatların ayrışan eğitim güzergahlarından bu tabakaya geldiği açık olmakla birlikte, özel lise mezunları ve vakıf üniversitesi mezunları görece genç ve kadın ağırlıklı bir kitle olarak dikkat çeker. Lise farkları mesleğe gelen yolda akademik başarı ile ekonomik sermaye arasında bir ikiliğe işaret etse de statü farklarına doğrudan yansımaz. Ancak kamu üniversitesi diplomasına ve bilhassa 10 yıl ve üstü kıdeme sahip avukatlar yönetici konumlarında şimdilik daha çok bulunur.

8. Sonuç ve Tartışma

Türkiye'de eğitim ve meslek dünyaları, son yirmi yılda katmanlı bir genişleme ve dönüşüm içindedir. Eğitimle meslek arasındaki ilişkileri keşfetmek; Türkiye'nin toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik örüntülerinin ne yönde geliştiğini takip etmek bu anlamda hayati önemdedir. Bu makalede avukatlık mesleğinde yeni üst tabaka olarak oluşan şirket hukuku elitleri, eğitimle meslek ilişkisindeki devamlılıklar açısından incelenmiştir. Eğitim alanından gelen prestij farklarının bu mesleki tabakada nasıl tezahür ettiği; hem mesleğin genelinden nasıl ayrıştığı hem de kendi içinde hangi güzergahları ve statü farklarını barındırdığı keşfedilmiştir. Bu kısımda, analizde elde edilen bulgular sırasıyla verilecektir.

Birinci olarak, mesleğin bu üst tabakasındaki avukatların baskın biçimde büyük şehirlerdeki prestijli liselerden mezun olduğu tespit edilmiştir. Lisenin sağladığı prestij ve yabancı dil bilgisi, bu tabakada, meslek piyasasının genelinden ayrışacak şekilde, uluslararası içerikte hukuk hizmeti üretmekle bakışımlıdır. Avukatlığın bu tabakasındaki görece çok yüksek oranda temsil edilen yabancı özel lise mezunlarının, başka hangi meslek ve sektörlerde yoğunlaştığı ve bu durumun hangi kültürel sermaye biçimlerini beraberinde getirdiği incelenmelidir. Tam bu noktada, her ne kadar Anadolu lisesi yoluyla farklı şehirlerden gelen avukatlar bu tabakada yer bulsa da lise diplomasını Doğu veya Güneydoğu illerinden birinde almış bir avukat olmadığı da hatırlanmalıdır. Bu durum, eğitim alanında bölgeler arasındaki derin eşitsizliklerin, meslek dünyasında yeniden üretildiğine işaret eder.

İkinci olarak, avukatların lise geçmişine göre dağılımı merkezî sınavlarla girilen, yüksek puan gerektiren Anadolu liseleri ile ailenin eğitime ekonomik yatırım yaptığına işaret eden yabancı özel ve özel liseler arasında ayrışır. Avukatların lise geçmişi, akademik başarı ile ekonomik sermaye arasında bir ikiliğe sahne olur. Anadolu lisesi kategorisi, lise geçmişi bakımından üç büyük şehir dışından gelenleri de içeren, eğitimden mesleğe geçişin akademik başarıya dayanan, yaş aralığı geniş ve cinsiyet dağılımı dengeli mekanizmasını oluşturur. Anadolu liseleri, İstanbul'daki bürolarda yoğunlaşan bu meslekî tabakaya yönelik sosyal ve mekânsal bir hareketlilik sağlamıştır. Anadolu liselerinin sadece hukuk mesleklerine değil, birçok profesyonel mesleğe ne kadar taşıdığını başka araştırmalarla incelemek gerekir.

Üçüncü olarak, avukatların üniversite güzergahları, tıpkı lise diplomaları gibi, baskın biçimde meslek piyasası içinde prestij kazandıran güzergahlardır. Mesleğin bu üst tabakasındaki avukatlar, hukuk eğitimi alanında en itibarlı fakültelerden mezun olmuştur. Bilhassa kamu üniversitesi mezunları, bürolarda yönetici konumlarında daha çok bulunur. Bunun nedeni şüphesiz, vakıf üniversitesi mezunlarına göre daha kıdemli olmalarıdır. Tam bu nedenle, bu tabakada mezunları şimdilik avantajlı görünen Anadolu liseleri ve kamu üniversitelerinin başka mezunlarının meslek içinde daha alt tabakalarda nasıl dağıldığı incelenmelidir. Örneğin, prestijli bir kurum olarak İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi 102 avukatla bu tabakada en yüksek sayıda mezuna sahip fakülte olsa da aynı fakültenin her sene 500 civarında verdiği diğer mezunlarının avukatlık mesleğinde hangi kariyer güzergahlarında, büro tiplerinde, kazanç seviyesinde ve çalışma şartlarında bulunduğu kritik bir meseledir. Bu soru, mesleğin geneline kapsayan veya belli fakültelerin farklı dönemlerden mezunlarını boylamsal biçimde takip eden araştırmalarla cevaplanmalıdır.

Dördüncü olarak, akademik başarı ile ekonomik sermaye ayrımı üniversite türüne göre dağılımda kendini tekrar eder. Akademik başarı niteliği baskın olan Anadolu lisesi-kamu üniversitesi şeklindeki eğitim güzergahı öteden beri ve cinsiyet dağılımı dengeli şekilde mesleğin bu tabakasına en yüksek sayıda avukat taşımıştır. Ancak lise geçmişi, mevcut statü farklarını doğrudan belirlemez; zira hangi üniversiteden mezun olduğu bu güzergahlara nüans ve çeşitlilik getirir. Yabancı özel lise-kamu üniversitesi güzergahı da hem kıdemin hem yabancı dil bilgisinin etkisiyle, yönetici konumunda görece daha çok bulunmaktadır. Akademik başarıdan ziyade ekonomik sermayeye işaret eden güzergahta ise, görece en genç ve görece kadın oranı baskın bir kitle, özel lise-vakıf üniversitesi güzergahıyla gelmekte ve şimdilik daha çok çalışan statüsünde giderek kalabalıklaşmaktadır. Ailenin işgücü piyasasına avantajlı girmek adına eğitime ekonomik yatırımını ifade eden ve meslek piyasasında görece yeni tebarüz eden bu güzergah, henüz alt konumlara varmaktadır. Bununla birlikte Anadolu lisesi-vakıf üniversitesi güzergahı da benzer şekilde alt konumlarda istihdam edilen avukatları taşımaktadır.

Bütün bu bulgular, meslekte esasen son yirmi senede oluşan şirket hukuku elitleri tabakasının halen dönüşüm halinde olduğunu gösterir. Bir yandan, ortaöğretim ve yükseköğretim alanlarında öteden beri yerleşik ve yüksek itibara sahip kurumlardan mezun olanların bu profesyonel tabakada görece avantajlı olduğu açıktır. Nitekim regresyon analizi de yönetici konumda bulunma üzerinde kıdemin etkisinin büyük olduğu göstermiştir. Diğer yandan, yine son yirmi senede hem ortaöğretim hem yükseköğretim kademesinde sayıca artan özel kurumlar, bu tabaka içinde henüz alt konumlarda, genç ve kadın ağırlıklı bir kitle üretmiştir. Ancak bu yeni kitlenin zaman içinde yönetici konumlara gelip gelmeyeceği, büyük büroların yapısı içinde nasıl bir kariyer izleyebileceği; bilhassa kadınlaşma dinamiğini de beraberinde getirdiği için takip edilmesi gereken bir meseledir.

Dahası, ortaöğretim alanında düşük prestije sahip liseler gibi yeni açılan hukuk fakülteleri de henüz mesleğin bu üst tabakasına avukat taşımamıştır. Bilhassa İmam-Hatip liselerinin, katsayı engelinin kaldırılmasından bu yana, hukuk fakülteleri başta olmak üzere, prestijli lisans programlarına giderek artan sayıda yerleşen mezunlar verdiği hatırlanırsa, mesleğin bu tabakasına yakın gelecekte ne oranda avukat taşıyacağı merakı değerlidir. Aynı şekilde, yeni açılan hukuk fakültelerinin, demografik bir genişlemeye sahne olan avukatlık mesleğinde hangi konumlara avukat taşıdığı veya taşıyabileceği incelenmelidir.

Bununla ilgili biçimde, avukatlık alanında hangi eğitim rozetlerinin ve eğitimden gelen becerilerin sadece uluslararası hukuk hizmeti üreten bu bürolarda değil bütün meslek piyasasında işe giriş, işbölümü ve terfi, kazanç ve gelir, ortaklık ve uzmanlaşma gibi konularda nasıl bir etkiye sahip olduğunun araştırılması şarttır. Avukatlık gibi kalabalık ve büyüyen bir meslekte eğitimden kaynaklanan simgesel sermaye biçimleri ve pratik yatkınlıkların nasıl işlediğinin veya işlemediğinin keşfedilmesi, Türkiye’de genel olarak eğitimle sosyal statü arasındaki dinamik ilişkiyi anlamaya da izin verecektir. Bilhassa kazanç, beceri gelişimi ve terfi örüntülerinin, uzmanlaşmanın resmî olmadığı ve çalışma şartlarının denetimden geçmediği bir alan olarak avukatlıkta nasıl seyrettiği yakından takip edilmelidir.

Şüphesiz avukatların sosyal kökenlerine dair ebeveyn mesleği ve eğitimi gibi verilerin derlenmesi durumunda, kuşaklar arası ve meslek içi hareketlilik biçimleriyle ilgili daha ayrıntılı keşifler yapılacaktır. Türkiye’de gelişmekte olan meslek sosyolojisi araştırmalarının, toplumsal tabakalaşma ve hareketlilik ekseninde farklı meslekleri kapsayacak şekilde ilerlemesi umulur.

8. Kaynakça

- Akbaş, K. (2015). *Avukatlık mesleğinin ekonomi politiği: Avukatların sınıfsal konumlarındaki değişim* (2. baskı.). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Aksu, M. (1990). Anadolu liseleri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 75(14), 3-13.
- Akşit, B., Şen, M. ve Coşkun, M. K. (2000). Modernleşme ve Eğitim: Ankara'daki Orta Öğretim Okullarındaki Öğrenci Profilleri. *Mübeccel Kiray için yazılar* (Ed. F. Atacan vd.) içinde (ss. 57-76). İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Aktay, Y. (2005). Türkiye'de eğitim bir Maxwell cini olacak mı? *Muhafazakar Düşünce*, 2(6), 31-52.
- Alkan, A., Çarkoğlu, A., Filiztekin, A. ve İnCEOğlu, F. (2008). *Türkiye Ortaöğretim Sektöründe Katma Değer Oluşumu* (Proje No: SOBAG-104K092). İstanbul.
- Atasever, S. (2007). *Gazi Üniversitesi Öğrenci Profili*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ball, S. J. (2003). *Class strategies and the education market: The middle classes and social advantage*. Routledge. doi:10.4324/9780203218952
- Ballakrishnen, S. (2019). Just Like Global Firms: Unintended Gender Parity and Speculative Isomorphism in India's Elite Professions. *Law & Society Review*, 53(1), 108-140. doi:10.1111/lasr.12381
- Bergoglio, M. I. (2015). Law Firms in Argentina: Challenges and Responses to Crisis. *SSRN Electronic Journal*. doi:10.2139/ssrn.2663639
- Bourdieu, P. (2024). *Devlet soyluları: Büyük okullar ve zümre ruhu*. (A. Sümer, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bourdieu, P. ve Passeron, J.-C. (2014). *Varisler: Öğrenciler ve kültür*. (L. Ünsaldı ve A. Sümer, Çev.). Ankara: Heretik.
- Collins, R. (2019). *The credential society: An historical sociology of education and stratification*. New York: Columbia University Press.
- ERG. (2014). *Türkiye eğitim sisteminde eşitlik ve akademik başarı*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi. <https://www.egitimreformugirisimi.org/turkiye-egitim-sisteminde-esitlik-ve-akademik-basari/> adresinden erişildi (22.05.2024).
- Euromonitor International. (2021). *Legal Services in Turkey: ISIC 7411*. Londra: Euromonitor International. <https://www.euromonitor.com/legal-services-in-turkey-isic-7411/report#> adresinden erişildi (20.04.2022).
- Gür, B. S. ve Çelik, Z. (2009). *Türkiye'de millî eğitim sistemi: Yapısal sorunlar ve öneriler*. Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Gür, B. S., Çelik, Z. ve Coşkun, İ. (2013). *Türkiye'de ortaöğretimin geleceği: Hiyerarşi mi, eşitlik mi?* Ankara: Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı.
- Gürkaynak, G., Yukarıç, N. N. ve Yıldız, C. (2017). *Turkey: The Legal Landscape*. Law Business Research. <https://www.gurkaynak.av.tr/docs/25ceb-turkey.pdf> adresinden erişildi (26.06.2024).
- Kaya, Y. (2008). Proletarianization with polarization: Industrialization, globalization, and social class in Turkey, 1980–2005. *Research in Social Stratification and Mobility*, 26(2), 161-181. doi:10.1016/j.rssm.2007.11.003
- Koytak, E. (2022). *Mesleğin dönüşümü: Hekimler ve avukatlar*. İstanbul: Matbu Yayınları.
- Köse, M. R. (1990). Aile sosyoekonomik durumu, lise özellikleri ve üniversite sınavlarına hazırlama kurslarının eğitimsel başarı etkileri. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 16(78), 9-17.
- Liu, S. (2006). Client influence and the contingency of professionalism: The work of elite corporate lawyers in China. *Law & Society Review*, 40(4), 751-782. doi:10.1111/j.1540-5893.2006.00280.x
- Nelson, R. L., Dinovitzer, R., Garth, B. G., Sterling, J. S., Wilkins, D. B., Dawe, M. ve Michelson, E. (2023). *The making of lawyers' careers: Inequality and opportunity in the American legal profession*. Chicago series in law and society. Chicago; London: The University of Chicago Press.
- Önür, H. (2013). Gelir düzeyinin eğitim imkanlarından yararlanma düzeyine etkisi: Süleyman Demirel Fen Lisesi ve Atatürk Lisesi örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 259-277.
- Özdemir, C. (2020). Measurement of social stratification and mobility in Turkey through occupations. *Journal of Economy Culture and Society*, (Supp(1)), 59-77. doi:10.26650/JECS2019-0053

- Sönmez, A. (2007). The Transformation of Occupational Structure and Chances for Mobility in Turkey in the Context of Studies on Social-Class Mobility. *Bilgi*, (41), 175-204.
- Suna, H. E., Gür, B. S., Gelbal, S. ve Özer, M. (2021). Science High School Students' Socioeconomic Background and Their Preferences Regarding Their Transition into Higher Education. *Yükseköğretim Dergisi*, 10(3), 356-370. doi:10.2399/yod.20.734921
- Sunar, L. (2020). *Türkiye'de sosyal hareketliliğin yapısı ve biçimleri* (Proje No: SOBAG-217K184). İstanbul.
- Şengönül, T. (2008). Toplumumuzda eğitimin dikey sosyal hareketliliğe etkisi. *Sosyoloji Dergisi*, (19), 171-208.
- Şeref, E. (2014). *Emergent distinctions in the juridical field: The case of "plaza attorneys" in Turkey*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- The Legal 500. (2020, 1 Ağustos). Turkey Law Firm Directory. 20 Nisan 2022 tarihinde <https://www.legal500.com/c/turkey/directory/> adresinden erişildi (20.04.2022).
- Torun, Y. (2014). *Eğitim ve toplumsal hareketlilik ilişkisine dair biyografik bir araştırma*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türkiye Barolar Birliği. (2017, 18 Temmuz). *Türkiye'nin En İyi Hukuk Fakülteleri Belli Oldu*. 25 Haziran 2023 tarihinde <https://www.barobirlik.org.tr/Haberler/turkiye-nin-en-iyi-hukuk-fakulteleri-belli-oldu-77841> adresinden erişildi.
- Türkiye Barolar Birliği. (2024, 17 Mayıs). *Barolar*. 17 Mayıs 2024 tarihinde <https://www.barobirlik.org.tr/Barolar> adresinden erişildi.
- Wilkins, D. ve Papa, M. (2013). The rise of the corporate legal elite in the BRICS: implications for global governance. *Boston Coll. Law Rev*, 59(3), 1149-84.
- Willis, P. E. (2016). *İşçiliği öğrenmek: Sınıf, işçilik ve eğitim: işçi çocukları nasıl işçi oluyor?* Ankara: Heretik.
- Yazgan, Ç. Ü. ve Suğur, N. (2018). Aşağıya düşüş korkusu ve yukarıya çıkma umudu: Meslek lisesi öğrencilerinin zenginlik ve yoksulluk algıları üzerine sosyolojik bir araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 269-310. doi:10.18490/sosars.419069
- Zhu, J., Zhao, Y. ve Liu, S. (2020). Inside the 'Red Circle': The production of China's corporate legal elite. *Journal of Professions and Organization*, 7(1), 87-100. doi:10.1093/jpo/joaa006

Extented Abstract

Introduction

In Turkey, education and professions are undergoing growth and stratification. It is argued that the education system reproduces social inequalities by translating social background advantages or disadvantages into career patterns. This article examines the link between high school and university pathways and professional markets, focusing on the legal profession. The research question is how the ongoing prestige differentiation between high school and university types is reflected in Turkish corporate law elite that has risen in the last two decades. To explore this, a unique dataset is created from open sources, covering 585 Turkish lawyers classified as corporate law elites. The relationships among high school type, university type, professional experience, gender, job position, and workplace size are analyzed.

Findings

Firstly, the majority of lawyers in this upper stratum of the profession are graduates of esteemed secondary educational institutions situated within major urban centres. The prestige and foreign language skills provided by high school are, in this stratum of the profession, aligned with the production of legal services with an international content, which differentiates them from the professional market in general. It would be beneficial to examine in which other professions and sectors foreign private high school graduates, who are relatively highly represented in this stratum of the legal profession, are concentrated and which forms of cultural capital this situation brings with it. It should be noted that, although lawyers from various cities who attended Anatolian high schools are included in this stratum, there is not a single lawyer who received their high school diploma in one of the eastern or southeastern provinces. This situation demonstrates that the profound disparities between regions in the field of education are perpetuated in the professional realm.

Secondly, the distribution of lawyers according to their high school background diverges between Anatolian high schools, which are entered through centralized exams and require high scores, and foreign private and private high schools, which indicate the family's economic investment in education. Lawyers' high school background is characterized by a dichotomy between academic achievement and economic capital. The Anatolian high school category, including those from outside the three big cities in terms of high school background, constitutes the mechanism of transition from education to profession based on academic achievement, with a wide age range and a balanced gender distribution. Anatolian high schools provided social and spatial mobility for this professional stratum concentrated in offices in Istanbul. The extent to which Anatolian high schools have moved not only to legal professions but also to many other professional professions needs to be examined in other studies.

Third, lawyers' university pathways, like their high school diplomas, are predominantly routes that confer prestige within the professional market. Lawyers in this upper stratum of the profession have graduated from the most prestigious faculties of legal education. Public university graduates, in particular, are more often found in managerial positions in offices. This is undoubtedly because they are more senior than private university graduates. The distribution of other graduates of Anatolian high schools and public universities, whose graduates seem to have an advantage in this stratum for now, in the lower strata of the profession should be examined.

Fourth, the distinction between academic achievement and economic capital recurs in the distribution of university type. The Anatolian high school-public university education pathway, which is characterized by academic achievement, has long carried the highest number of lawyers to this stratum of the profession, with a balanced gender distribution. The foreign private high school-public university pathway, with the effect of both seniority and knowledge of foreign languages, has relatively more lawyers in managerial positions. In the route that points to economic capital rather than academic achievement, the youngest and relatively female-dominated group arrives via the private high school-private university pathway, and for the time being, they are increasingly crowded in the employee status. This route, which expresses the family's economic investment in education in order to enter the labor market with an advantage and which is relatively new in the occupational market, is still reaching lower positions.

Conclusion

All of these findings suggest that the stratum of Turkish corporate law elites in the profession that has emerged mainly in the last two decades is still in transition. On the one hand, it is clear that graduates from long-established and highly reputable institutions of secondary and higher education have a relative advantage in this professional stratum. Indeed, regression analysis has shown that seniority has a significant effect on being in a managerial position. On the other hand, the increase in the number of private institutions at both secondary and higher education levels in the last two decades has produced a young and female-dominated mass in lower positions within this stratum. However, whether this new group of people will become managers over time and what kind of career they will follow within the structure of large offices is an issue that needs to be monitored, especially since it brings along the dynamics of feminization.